

συμπολιτευομένου, ως παρὰ Ἀρπάλου δωροδοκήσαν-
τος, μόνος αὐτὸς ἀδωροδόκητος.

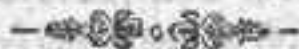
Ἄφου συνέβησαν τὰ περὶ Κράνωνα, ἐξαιτηθεὶς ὑπὸ
Ἀντιπάτρου ἔφυγεν εἰς Αἴγιναν, ἐλήφθη δὲ ἐν τῷ ναυῷ
τοῦ Προσιδῶνος ἀγθεὶς εἰς Κόρινθον, ἐνθα, διὰ τὴν μὴ
μαρτυρήσασθαι πρὸς τὸν Ἀντίπατρον τ' ἀπόρρητα τῆς
πόλεως, διέφραγε τὴν γλῶσσαν του καὶ ἐτελεύτησε
βακτηζόμενος. (Πλουτ. Ὑπερ.).

Μετὰ τὴν πτώσιν τῆς δημοκρατίας παρήλμασε
καὶ ἡ ῥητορικὴ, ἥτις θάλλει, ὅταν αἱ γνώμαι ἐλευ-

θέρως παλαίωσιν καὶ μαραίνονται, ὅταν τὰ πράγ-
ματα εἶναι δεδωμευμένα εἰς ἀκίνησιν, ἢ φέρωνται
ἀκρατήτως εἰς τὸν θάνατον, ὅτε ὁ λόγος οὐδὲν συμ-
βάλλει.

Ἡ παρούσα ἀνακάλυψις ἔργου ἐκ τῆς ἐποχῆς τῆς
ἀκμῆς, εἶναι μοναδικὴ καὶ, εἰάν δεν ἐφοδούμεθα τὸν
Ἑρμογένην, θέλομεν εἰπεῖ κατὰ τὸν Ἰπεριδῆν
μονωτάτη.

Π. ΚΑΛΔΙΓΑΣ.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΘΕΟΤΟΚΗΣ.

Ἄποκρισις ὀρθοδόξου τινὸς πρὸς τινὰ ἀδελ-
φὸν ὀρθόδοξον περὶ τῆς τῶν Κατολίκων δοξα-
στίας καὶ περὶ τοῦ τίνας οἱ οὐλοῦνται καὶ οἱ ἐοχι-
σμένοι, καὶ περὶ τῆς βαρβαρικῶς λεγομένης Οὐρί-
ας καὶ τῶν Οὐρίτων καὶ περὶ τοῦ πῶς διὰ τοὺς ὀρ-
θοδόξους ἀπαντᾷ τοῖς Κατολίκους. — Τρίτη ἐκ-
δοσις. — Προσετέθη δὲ εἰς τὸ τέλος τοῦ παρόντος
βιβλίου ἡ ἐπιστολὴ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρως

πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους Σέρβους. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Ἰω. Ἀγγελοπούλου. Ὅδος Ἀθηναίων, ἀριθ. 274. 1853. Τιμῆται δρ. 2.

Ὁ Κούμας, ἐν τῇ περὶ Ἑλλήνων πραγματείᾳ ἣν ἐπεσύναψεν εἰς τὸν δωδέκατον τόμον τῆς Γενικῆς αὐτοῦ ἱστορίας, ὀρίζει τὰς ἀρχὰς τῆς ὀκτωκαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος ὡς ἐποχὴν τῆς ἀναγεννήσεως ἢ ἀκμῆσεως τῆς τοῦ ἔθνους παιδείας· ὀρθῶς τοῦτο, διότι, ἂν καὶ ὁ πρὸς τὰ γράμματα ἔρος δὲν ἐγκατέλειπεν ἐντελῶς τὴν γῆν τῆς Ἑλλάδος οὐδὲ μετὰ τὴν ἄλυσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἂν καὶ ἔγκριτοι λόγιοι Ἕλληνας ἀνεδείχθησαν οὐκ εὐριθμοὶ κατὰ τὴν ἑκκαιδεκάτην καὶ τὴν ἑπτακαιδεκάτην ἑκατονταετηρίδα, ἀληθῶς ὁμοίως εἰπεῖν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς ἐπομένης ἀνεφάνη ἢ ἐπίτασις ἐκείνη τοῦ ζήλου, ἢ παραγαυῖσα σχολὰς πολυαριθμούς καὶ ὀνομαστάς, ἢ διαδοῦσα εἰς ὅλας τὰς τάξεις τοῦ ἔθνους τὴν πρότερον εἰς ὀλίγους τινὰς περιορισμένην παιδείαν, ἢ προπαρασκευάσασα τὴν διαμόρφωσιν τῆς γλώσσης, καὶ ἐπὶ τέλους, διὰ τοῦ συνδυασμοῦ μετ' ἄλλων εὐτυχῶν περιστάσεων, ἐπενεγκοῦσα τὴν ἐπανάστασιν.

Διὰ τίνος ἀρὰ γε αἰτίας συνέβη ἐν ἀρχῇ τῆς προηγουμένης ἑκατονταετηρίδος ἡ αἰσία αὕτη κρίσις εἰς τὸν διανοητικὸν τοῦ ἔθνους βίον; Ὁ Κούμας περιορίζεται εἰς τὸ νὰ ἀναφέρῃ, ὡς πηγὰς τῆς ἐπιγενομένης ταύτης ἀγαθῆς μεταβολῆς, τὰ ἐν Πάτρῳ καὶ ἐν Ἰωαννίνοις σχολεῖα. Ἀλλὰ σχολεῖα λόγου ἀξία ὑπῆρχον καὶ πρότερον, ὡς αὐτὸς οὗτος ὁμολογεῖ, ἐν Κερκύρᾳ, ἐν Κρήτῃ, ἐν Ἀθήναις, ἐν Κωνσταντινουπόλει· τὰ δὲ σχολεῖα ταῦτα δὲν παρήγαγον τοὺς προῦποδειχθέντας ἀρθρονωτέρους ὅπως οὖν καρπούς, τοὺς ὁποίους οὐδ' αἱ ἐν Πάτρῳ καὶ ἐν Ἰωαννίνοις σχολαὶ ἤθελον βεβαίως παραγάγει, ἂν δὲν συνέβαινον καὶ ἕτερά τινε συντελεστικά εἰς τοῦτο γεγονότα.

Ἄν ἐξετάσωμεν τὰς ἐξωτερικὰς τοῦ ἔθνους περιστάσεις, θέλομεν εὖρει αὐτὰς κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους δεινότερας ἴσως καὶ αὐτῶν τῶν προηγουμένων· διότι περὶ μὲν τὰ τέλη τῆς ἑπτακαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, ἡ Κρήτη, κυριευθεῖσα ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν, καθυπεβλήθη εἰς ζυγὸν πολὺ σκληρότερον ὁμολογουμένως τοῦ Ἑνετικοῦ· ἐν ἀρχῇ δὲ τῆς ὀκτωκαιδεκάτης ὁμοίαν τύχην ἔλαβεν αὐτὴ καὶ ἡ Πελοπόννησος· κατὰ δὲ τὸ δεύτερον ἡμισυ τῆς αὐτῆς ἑκατονταετηρίδος, ἡ ἀποτυχία τῆς πρώτης τοῦ ἔθνους ἐπαναστάσεως ἐπήγαγε συμφορὰς ἀπεριγράπτους οὐ μόνον εἰς τὴν χερσονήσον ἐκείνην, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἔξω τοῦ ἰσθμοῦ Ἑλλάδα, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θράκην, τὰς νήσους, τὴν μικρὰν Ἀσίαν. Καὶ μὲν αἱ εὐεργεσίαι τὰς ὁποίας ἡ Ῥωσία εἶχεν ἀρχίσαι νὰ ἐπιδαψιλεύῃ εἰς τοὺς Ἕλληνας συνετέλεσαν πολὺ εἰς τὴν ἀνακούφισιν τῶν δεινῶν τούτων· ἀλλ' αἱ εὐεργεσίαι αὐταὶ ὠφέλουν κυρίως τοὺς ἀποδημοῦντας Ἕλληνας, οὐδὲ δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς συντελέσται ἀμέσως εἰς τὴν ἐντὸς τῆς Τουρκίας αὐτῆς ἐπελθοῦσαν τότε μεγάλην διανοητικὴν τοῦ ἔθνους ἀνάπτυξιν· διότι εἶναι ἐν τούτοις βέβαιον, ὅτι, ἐν μέσῳ τῶν δυστυχημάτων ἐκείνων, παρήχθησαν καὶ προ-

έκοψαν αἱ σχολαὶ τοῦ Μισόδου, τῆς Τρίκκης, τῆς Λαρίσσης, τῆς Τυρνάβου, τῆς Θεσσαλονίκης, τῆς Ἀδριανουπόλεως, τῆς Κοζάνης, τοῦ Ἄθωνος, τῆς Τσαριτσάνης, τοῦ Λιβαδίου, τῶν Ἀρμελικίων, τῆς Χίου, τῆς Δημητσάνης, τῆς Βυτίνης, τῶν Κυδωνιῶν, καὶ πλείστα ἄλλα.

Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ ζητηθῶσι τὰ αἷ-ια τοῦ παραλόγου τούτου φαινομένου, δηλαδὴ τῆς ζωηρότερας ἐκείνης ἀναβλαστίσεως τοῦ δένδρου τῆς παιδείας, ἣτις παρατηρεῖται ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς ὀκτωκαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, καὶ τῆς ἐκτοτε ἀδιαλείπτως προαγομένης αὐτοῦ καρποφορίας ἐν μέσῳ ἐξωτερικῶν περιστάσεων ὁμοίων, ἂν ὄχι δεινότερων, τῶν προηγουμένων. Ἡ δὲ δικαιοσύνη ἀπαιτεῖ νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι τὸ ἀγαθὸν τοῦτο ὀφείλεται, ἐν μέντοι τοῦλάχιστον, εἰς αὐτὴν τὴν Ὀθωμανικὴν κυβέρνησιν.

Ταῦντι ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς ἑπτακαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος τὴ πρὸς τοὺς ὑπηκόους πολίτευμα τῆς Ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως, δὲν εἴμποροῦμεν νὰ εἰπώμεν ὅτι ἐμετριάσθη, ἀλλὰ κατέστη ὀλιγώτερον ἀπηνές. Ἡ τυραννία, ἡ αὐθαιρεσία, αἱ σφαγαὶ, αἱ λεηλασίαι, αἱ δημεύσεις, δὲν ἐξέλιπον, πολλοῦ γε καὶ δεῖ· μία ὁμοίως τῶν βεσάνων κατηργήθη, αἱ δὲ λοιπαὶ ἀπέβησαν ὀλιγώτερον συνεχεῖς καὶ καταπληκτικαί. Ἡ Ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἐνόησεν, ὅτι ἡ ἀσελγὴς καταδυναστεία ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἐστέναζον οἱ Χριστιανοὶ θέλει ἀναγκασίως ἐπαγάγει τὴν καταλύσιν τοῦ κράτους, διότι ἀπ' ἐνός ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας καὶ ἀπ' ἑτέρου οἱ Ἑνετοὶ δὲν ἠδύναντο εἰμὴ νὰ ὠφελθῶσιν ἀπὸ τῆς ἀπελπισίας τῶν ὑπηκόων, καὶ ἐπὶ τέλους ἀποσπᾶσθωσιν ἀπὸ τῶν Τούρκων ἀπᾶσαι τὰς Εὐρωπαϊκὰς χώρας. Ὅθεν ἀπεφάσισε νὰ μετριάσῃ ὅπως οὖν τὴν προτέραν ἀκάθεκτον ἀκολασίαν. Τότε καταλύθη ὁ σκανδαλώδης τοῦ παιδομαζώματος φόρος· τότε ὁ συνετὸς μέγας Βεζίρης Μουσταφᾶ Κιοπριλῆς ἐξέδωκε, τῷ 1690, τὸ πολυβύβλητον πρῶτον Νεϊάμι τσεδιθ, δι' οὗ, μεταξὺ ἄλλων, παρηγγέλθησαν οἱ ἀπανταχοῦ τοῦ Κράτους ἄρχοντες νὰ φέρωνται ἐπιεικέστερον πρὸς τοὺς Χριστιανούς καὶ νὰ μὴ ἀπαιτῶσιν ἀπὸ αὐτῶν φόρον ἄλλον εἰμὴ τὸν κεφαλικόν, διαιρεθέντα εἰς τρεῖς τάξεις, ἐξ ὧν ἡ πρώτη ὠρίσθη εἰς 4 φλωρία, ἡ μέση εἰς 2 καὶ ἡ κατωτάτη εἰς 1. Αἱ διατάγαι αὐταὶ μετ' ὀλίγον παρεδιάσθησαν, οἱ διάδοχοι τοῦ συνετοῦ Κιοπριλῆ μεγάλαι βεζίραι πολὺ ἀπέσχον τοῦ ν' ἀκολουθήσωσιν ἅπαντες τὸ σύστημά του· ἀλλὰ βέβαιον εἶναι ὅτι τὸ ἀποτρόπαιον παιδομαζώμα δὲν ἐπανελήθη πλέον καὶ ὅτι ἰδίως, διὰ τῆς εἰς τὰ πράγματα μετοχῆς πολλῶν Ἑλλήνων, συνέβαινε ἐκ διαλειμάτων παραμυθητικῆς ἀνακούφισις τῶν συμφορῶν· αὕτη δὲ ἡ μικρὰ ἀναψυχὴ παρέσχεν ἐν τῷ ἅμα νέαν εἰς τὸ ἔθνος ζωὴν. Τοσοῦτον νευσώδης διατέλεσεν αἰετοπετὴ ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ! Ὀλίγαι ψεκᾶδες ὕδατος καὶ ὀλίγαι ἀκτῖνες ἡλίου ἤρκεσαν ἵνα ἀναδείξωσιν αὐτὴν αὐτὴς ἀμφιλαφὴ καὶ ἀκμάζουσαν.

Τίς δ' Ἕλληνη ἀγνοεῖ, ὅτι, ἐκ τῶν πρωτοεργῶν τῆς ἐθνικῆς καὶ διανοητικῆς ἐκείνης ἀναβιώσεως, δραστηκώτατοι μάλιστα ὑπῆρξαν δύο περιφανεῖς Κερκυραῖοι, Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις καὶ Νικηφόρος ὁ Θεοτό-

κας; Περὶ τοῦ πρώτου, ὅστις ἔγραψε καὶ τὴν ἀνω μνημονευθεῖσαν ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους Σέρβους, ἐδημοσίωσεν ἤδη ἡ Πανδώρα πραγματεῖαν ἀξιόλογον, κοσμήσασα βραδύτερον τὰς σελίδας αὐτῆς καὶ δι' εἰκόνας καλῆς τοῦ περιωνύμου ἀρχιερέως τοῦ δὲ δευτέρου, ὅστις εἶναι ὁ συγγραφεὺς τῆς Ἀποκρίσεως, τῆς ἀποτελούσης τὸ κυριώτατον περιεχόμενον τοῦ ἀνά χειρὸς βιβλιαρίου, δίδομεν σήμερον ἀπλῶς βιογραφίαν τινὰ ἐπιτομὴν, τῆς ὁποίας τὸ κυριώτερον προτέριμα εἶναι βεβχίως ἢ συνοδεύουσα αὐτὴν πιστὴ καὶ ζωνεῖα ἐξεικόνισις τῶν προσωπικῶν τοῦ ἀνδρὸς χαρακτηρίων.

Ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης ἐγεννήθη εἰς Κέρκυραν τῷ 1736, εἰκοσιν ἔτη μετὰ τὸν Εὐγένιον Βούλγαριν, ἀπὸ πατρὸς Στεφάνου τοῦ Θεοτόκη, ἀνήκοντος εἰς τὸν πλοῦσιον καὶ εὐγενῆ ἐκεῖνον οἶκον τῶν Θεοτοκῶν. εἰς τὸν ἡ Ἑνετικὴ κυβέρνησις εἶχεν ἀπονείμει τὸ κληρονομικὸν ἀξίωμα τοῦ κόμητος. Ἰνομάζετο δὲ ὁ Νικηφόρος Νικόλαος πρὶν λάβῃ τὸ μοναχικὸν σχῆμα, καὶ ἐδιδάχθη τὰ ἐγκύκλια μαθήματα εἰς τὸ ἐν τῇ πατρίδι του σχολεῖον, ἀπὸ Ἱερεμίου τὸν Καβαδιαν, ὅστις διετέλεσε καὶ τοῦ Εὐγενίου πρῶτος διδάσκαλος. Ὁ Νικηφόρος μετέβη νεώτατος εἰς τὴν γείτονα Ἰταλίαν πρὸς ἀπαρτισμὸν τῆς ἐκπαιδεύσεως αὐτοῦ καὶ ἐσπούδασεν εἰς τὸ ἐν Παταύῳ πανεπιστήμιον τὰ φιλοσοφικὰ μαθήματα, μάλιστα δὲ τὰς μαθηματικὰς ἐπιστήμας, καθ' ἃς ὑπερέβηκε πολλὸ τὸν Εὐγένιον. εἶναι ἄξιον σημειώσεως, ὅτι οὔτε ὁ εἷς, οὔτε ὁ ἄλλος ἐκ τῶν ἀνδρῶν τούτων ἐσπούδασαν τὴν ἱατρικὴν, ἥτις τότε, ὡς καὶ πρότερον, καὶ μετέπειτα, προσετιμᾶτο ὑπὸ τῶν νέων Ἑλλήνων ὅσοι πύτχουσαν νέουσι τῆσι εἰς τὰ ἐν Ἑρῳπῇ πανδιδακτήρια, καθὼ οὐ μόνον ἀφ' ἐαυτῆς παρέχουσα βίον εὐπορὸν καὶ ἀσφαλῆ, ἀλλὰ, διὰ τῆς ἰσχύος ἦν παρεποίει πρὸς τοῖς μεγιστᾶσιν Ὀθωμανοῖς, πρᾶγουσα πολλάκις καὶ εἰς ἀνώτερα πολιτικὰ ἀξιώματα. Ἄλλ' ὁ Εὐγένιος καὶ ὁ Θεοτόκης ἀπέδειξαν, ὅτι ἡ εὐρυτεία ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ κατορθώνει νὰ τιμηθῇ καὶ διὰ μόνου τῆς καθαρᾶς ἐπιστήμης ὀπλισμένη.

Ἐπανελθὼν ἐξ Ἰταλίας εἰς τὴν πατρίδα του, ὁ Θεοτόκης ἐχειροτονήθη, μετὰξὺ τοῦ 1756 καὶ τοῦ 1762 ἔτους, ἱερομόναχος, διορίσθη αὐτοῦ διδάσκαλος τῆς μαθηματικῆς καὶ τῆς φυσικῆς, συγχρόνως δὲ ἐκήρυττεν ἀπὸ τοῦ ἀμβωνος εἰς τὸν ὀρθόδοξον λαὸν τῆς Κερκύρας, μέγα ἐκ τοῦ πρᾶυτικά κτησάμενος ὄνομα. Τότε συνέταξε, πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, τὰ *Στοιχεῖα Φυσικῆς*, τὰ μετέπειτα ἐν Λειψία, 1766 — 1767, εἰς δύο τόμους εἰς 8ον, ἐκδοθέντα ἔτι δὲ τὰ *Στοιχεῖα Μαθηματικῆς* τὰ πολὺ βραδύτερον, 1798 — 1799, ἐν Μόσχᾳ τυπωθέντα, εἰς τρεῖς τόμους εἰς 8ον, διὰ δαπάνης τῶν ἀδελφῶν Ζωσιμάδων.

Ἄλλ' ἄνθρωπος οἷος ὁ Θεοτόκης δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εὐχαριστηθῇ διάγων τὸν βίον ἐν γωνίᾳ τινὶ καὶ παραθύστῳ ὄθεν μετ' οὐ πολὺ μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐκάθητο ἀπὸ τοῦ 1764 ἔτους ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ὁ μέγας ἐκεῖνος Σαμουὴλ, ὁ τοσοῦτον μοχθήσας περὶ τὴν διακέρυθμι-

σιν τοῦ ὑπερτάτου τούτου ἐκκλησιαστικοῦ τε καὶ πολιτικοῦ ἀξιώματος καὶ ἐν γένει τῆς μετὰ τῆς ἐκκλησίας τοσοῦτον στενῆς συνδεαμένης τότε ἑλληνικῆς πολιτείας. Παρὰ τοιοῦτον ἱεράρχην ὁ Νικηφόρος ἔτυχε φυσικῶς τῷ λόγῳ εὐμενοῦς δεξιότητος καὶ προχειροῖσθαι ὑπ' αὐτοῦ ἱεροκήρυξ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας. Ἐτιμῆθη δὲ ἐν γένει εἰς τὴν βασιλεύουσαν παρὰ πάντων, καὶ συνῆψε φιλικωτάτην μάλιστα σχέσιν μετὰ τοῦ ἡγεμονικοῦ οἴκου τοῦ Γκίκα, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας ὅμως ὁ Θεοτόκης ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ ἐντὸς ὀλίγου τὴν πρωτεύουσάν.

Συνέπεσε τότε νὰ ἀποθάνῃ ἡ μήτηρ τοῦ Γρηγορίου Γκίκα, ἡγεμόνος Βλαχίας· ὁ Θεοτόκης ἐξερῶνησε τὸν ἐπιτάφιον λόγον, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ πατριαρχου, καὶ ὄλων τῶν Συνοδικῶν. Φαίνεται δὲ ὅτι εἶτε ἐκ τοῦ προσωπικοῦ τῆς εὐγνωμοσύνης αἰσθήματος κινούμενος, εἶτε παρασυρόμενος ὑπὸ τῆς ὀξείας αὐτοῦ φάσεως, ἐξστράπη εἰς τοσαύτην ἐγκωμίου ὑπερβολήν, ὥστε ὁ αὐστηρὸς πατριάρχης συνέσειλε τὰς ὁρῆς, καὶ ὅτε ὁ Θεοτόκης, καταβὰς ἀπὸ τοῦ ἀμβωνος, ἐγονυπέτησεν ἐνώπιον τοῦ ἱεράρχου, ἵνα ἀσπασθῇ, κατὰ τὸ ἔθος, τὴν δεξιάν αὐτοῦ, ὁ ὅπως Σαμουὴλ ἀνέκραξεν ἡ ἐκκλησία θέλει ἱεροκήρυκας, ὄχι κόβιλακας!

Ὁ πατριάρχης ἀπολύτως εἶχε δίκαιον· ἀλλ' ἔσως ἠδύνατο νὰ ἐπιτιμήσῃ τὸν ἄνδρα κατ' ἴδιαν καὶ ἐπισικίστερον ὅπωςδῆποτε. Ὁ δὲ Θεοτόκης ἀπέδειξε τὴν εὐγένειαν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, παραιτηθεὶς αὐθωρεῖ τοῦ ἀξιώματος του καὶ ἀναχωρήσας εἰς Ἰάσιον, ὅπου, ἀναγορευθεὶς σχολάρχης τῆς αὐθεντικῆς σχολῆς, καὶ ἰδὼν συβρέσαντας περὶ αὐτὸν ὅ,τι πλείστοις ἀκροατάς, παρεμυθίθη διὰ τὴν ἐν τῇ βασιλευσῆσι σκληρὰν ἀποτυχίαν. Ἐν Ἰασίῳ διδάσκων συνέταξε τὰ *Στοιχεῖα Γεωγραφίας*, τὰ μετέπειτα, τῷ 1804, ἐν Βιέννῃ ἐκδοθέντα, εἰς 8ον, δαπάνη μὲν καὶ ταῦτα τῶν Ζωσιμάδων, πλείστοις δὲ σημειώμασι καὶ σχήμασι πλουτισθέντα ὑπὸ Ἀνθίου Γαζῆ.

Ἄλλ' ἡ τύχη ἐπαρύλαττε τῷ ἀνδρὶ ἀποζημιώσειν ἄλλαν ἐτι λαμπροτέραν. Ὁ Θεοτόκης εἶχε μεταβῆ εἰς Ἰασίον εἰς Ἀσιψίαν, ὅπου ἤδη εὐρίσκατο ὁ συμπολίτης αὐτοῦ Εὐγένιος. Ἐκεῖ ἐξέδωκε πολλὰ αὐτοῦ ἔργα, ἅπαντα τείνοντα εἰς τὴν αὐξήσειν τῆς παιδείας τοῦ ἔθνους, καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν κραταίωσιν τῆς ὀρθοδοξίας· τῷ μὲν 1766, τοὺς *Λόγους* εἰς τὴν ἀγίαν καὶ μεγάλην Τεσσαρακοστὴν, μετὰ καὶ τινῶν πανηγυρικῶν καὶ ἐπιταφίων, εἰς 4ον τῷ δὲ 1766 — 1767, τὰ προαναφερθέντα *Στοιχεῖα Φυσικῆς*, ἥτοι φυσικὴν πειραματικὴν, μᾶλλον δὲ ἐφαρμοσμένην μαθηματικὴν· τῷ δὲ 1769, τὸ *Πόνημα χρυσοῦν Σαμουὴλ Ραββὶ τοῦ Ἰουδαίου*, ἐξελέγγον τὴν τῶν Ἰουδαίων πλάνην, ἐκ τῆς Λατινίδος εἰς τὴν κοινὴν τῶν Ἑλλήνων διάλεκτον μεταγλωττισθὲν, εἰς 8ον τῷ δὲ 1770, τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰσαὰκ ἐπισκόπου Νινευὶ τοῦ Σύρου τὰ εὐρεθέντα ἀσκητικά, εἰς 8ον τῷ δὲ 1772, *Σειρὰν ἐνὸς καὶ περτήκοντα ὑπομνηματιστῶν* εἰς τὴν Ὀκτάτευχον καὶ τὰ τῶν βασιλειῶν, εἰς τόμους 2, εἰς φύλλον. Ἐπὶ πᾶσι δὲ ἐξέδωκεν ὁ Θεοτόκης τότε ἐν Χάλκῃ, τῷ 1775,

τὴν ἐν κεφαλίδι τῆς παρούσης διατριβῆς ἀναγγέλουμένην *Ἀπόκρισιν Ὁρθόδοξου*, ὄπλον ἰσχυρὸν πολυμαθείας, εὐγλωττίας καὶ λογικῆς, δι' οὗ περιβεβλημένος ὁ ὀρθόδοξος χριστιανὸς δύναται θάρραλέως ν' ἀντικρούσῃ πᾶσαν κατὰ τοῦ δόγματος αὐτοῦ διαβολὴν ἢ ραδιουργίαν. Εἶναι δὲ ἡ ἀπόκρισις ἀξιωματικῆς καὶ ὡς ἔργον φιλολογικὸν θεωρουμένη. Ὅστις ἀναγνώσῃ αὐτὴν μετὰ προσοχῆς, θέλει πεισθῆ, ὅτι πρὸ ἑκατῶν ἐτῶν ὑπῆρχον ἄνδρες γράφοντες τὴν γλῶσσαν ἡμῶν ὅπως φιλοτιμοῦνται νὰ γράψωσιν αὐτὴν σήμερον οἱ περὶ τοὺς λόγους δοκιμώτεροι καὶ ἐμβριθέστεροι.

Αἱ πολλαὶ αὗται συγγραφαὶ καὶ μεταφράσεις δὲν ἐμπόδιζον τὸν Θεοτόκην τοῦ νὰ γράφῃ καὶ ἰδίᾳ πρὸς διακρίτους λογίους καὶ ἄλλους· λείψανά τινά δὲ τῆς ἀλληλογραφίας ταύτης εὗρομεν ἐν τῇ συλλογῇ ἐκείνῃ τῶν χειρογράφων ἐπιστολῶν πολλῶν ἐπιστῆμων τοῦ γένους ἀνδρῶν, ἧς ἐπαίνας μνησίαν ὁ τοῦ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρου βιογράφος, ἐπετρέπη δὲ καὶ ἡμῖν μετὰ πλείστης προθυμίας ἢ χρῆσις, ὑπὸ τοῦ κατέχοντος αὐτὴν φίλου Κ. Γ. Βελλίου. Κατὰ δυστυχίαν αἱ τοῦ Νικηφόρου ἐν τῇ συλλογῇ ταύτῃ περιωθεῖσαι ἐπιστολαὶ, καὶ ὀλίγαι εἶναι, καὶ τὸ πλεῖστον περὶ ἰδιαίτερα συμφέροντα περιστρέφονται. Μίαν δ' ὁμοίως ἐπετύχομεν φιλολογικωτάτην, περὶ ἧς φέρε εἰπωμέν τινὰς λέξεις.

Νεόφυτος ὁ Κουσοκαλυδίτης καθυπέβαλέ ποτε εἰς τὸν Θεοτόκην, μετὰ τοῦ ὁποῦ πολλὴν εἶχε φιλίαν, ἀπορίας τινὰς δεινοτάτας. « Διδάσκαλε, τὸν ἔγραφε, καὶ πολλὰ πολλάκις ἐνώηλησεν ἀλλὰ καὶ ἐνοχλοῦμαι ἡ περιέργεια περὶ τοῦ νεοφανοῦς κόσμου, πότερον, ἐξῆλθε κκεῖσε ὁ παγκόσμιος φθόγγος τῶν ἀποστόλων ἢ οὐ . . . εἶδε τοῦτο, πῶς ἂν ἀληθεύσοι τὸ, εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν καὶ τὸ καὶ ἐστι καρποφορούμενον τὸ εὐαγγέλιον ἐν ὅλῃ τῇ κτίσει; . . . Ἐμοὶ μὲν οὖν δοκεῖ, πάτερ, ἡ γῆ ἐκείνη οὔτε πρὸ τοῦ κατακλισμοῦ, οὔτε πρὸ τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος, ἀλλὰ μετὰ τοῦτο οἰκοσθῆναι. Καὶ τούτου ὑποτεθέντος, λύεται μὲν τὰ προκηρυχθέντα (εἰς τὰ τῆς οἰκουμένης γὰρ φησὶ πέρατα ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος τῶν ἀποστόλων, ὁ δὲ νεοφανὴς κόσμος οὐκ ἦν ἐπὶ τῶν Ἀποστόλων οἰκούμενος . . .), ἀναφέρεται δὲ ἑτέρα ἀπορία, τί ποτε παθόντες οἱ τῆνικαῦτα ἠπειρώται, τῆς εὐρυχωροῦ ἠπειροῦ τὴν κατὰ διάμετρον ἀποκισμένην γῆν ἐκείνην εἰς οἰκίσιν ἀναβίλοντο, καὶ ταῦτα σφίσι ἀγνωστον; Ἀλλ' εἰ καὶ τις ὑπόθοιτο πλοῖόν τι τῶν ἀλλοχόστε ὠρημένων, τῷ ἀνέμῳ συναρπασθὲν, οἷα εἰκὸς συμβαίνειν, κατὰ τὴν γῆν ἐκεῖ, πάλιν ἄπορον πῶς ποτε διήκασε πλοῖον οὕτω ἀπαράσκευον, ἀπλωτα καὶ ὡς εἰπεῖν ἀπέραντα διαπλευσάσαι πελάγη ἀκινδύνως; Δοθέν δὲ πάλιν, καὶ ἀκινδύνως προνοία Θεοῦ (ἧς οὐκ ἄνευ) καὶ μετὰ γυναικῶν διασωθῆναι ἐκεῖ τὸ εἰρημένον πλοῖον, πόθεν ἐκεῖ τὰ μετὰ τὸν κατακλισμὸν θηρία καὶ τὰ χυθρόρα τῶν ζώων; Οὐ γὰρ σὺν γυναιξὶ καὶ βόσκι ἀροτήρας καὶ τὰλλα τῶν ζώων τὸ συναρπασθὲν πλοῖον συνεκόμιζεν, εἰμή τις κκεῖνην τὴν γῆν συνεχόμενην ὑποθεῖς τῇ ἠπειρῷ, εἰ καὶ μήπω τὸ ἠ-

πειρωτικὸν αὐτῆς ἔγνωστο, τῆς καὶ περὶ τῶν θηρίων ἀπορίας ἀπαλλαγῆναι . . . Πρὸς δὲ τὰ προτεθέντα ἀξιώ βουθήσαι μου τῇ περιέργειᾳ, εἴτε ἐξ ἱστοριῶν ἀξιοπίστων, εἴθ' ὁ καὶ μᾶλλον ἐκ τῆς ἐνοικουμένης σοὶ χάριτος. »

Εἰς τὰς ἐρωτήσεις ταύτας τοῦ Κουσοκαλυδίτου ἀπάντησεν ὁ Θεοτόκης διὰ μακροτάτης ἐπιστολῆς, γραφείσης ἐν Λειψίᾳ τῷ 1773, Ὀκτωβρίου 8. Καὶ πρῶτον βεβαίως, ὅτι, πρὸ τῆς εἰς Ἀμερικὴν ἀφίξεως τῶν Εὐρωπαίων, κατὰ τὴν 13ην ἑκατονταετηρίδα, εὐαγγελικὸς ἐκεῖ οὐδέποτε ἠκούσθη λόγος. « Ἀλλ' εἰ τοῦτο, λέγεις, πῶς ἂν ἀληθεύσοι τὸ, εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος, καὶ τὸ, ἐστι καρποφορούμενον τὸ εὐαγγέλιον ἐν ὅλῃ τῇ κτίσει; Ἀληθεύσοι, φημί δὲ αὐτός, εἶγε τὸ μὲν ἐξῆλθεν, ἀντὶ τοῦ ἐξελεύσεται, τὸ δὲ καρποφορούμενον, ἀντὶ τοῦ καρποφορηθῆσόμενον ἐκλάβουμεν ὅτι δ' οὕτως ἐκληπτέον τὰ λόγια, δι' αὐτῆς ἀποδείξωμεν τῆς γραφῆς καὶ τοῦ λόγου. » Καὶ ἀποδεικνύει τῶντι, διὰ πολλῶν καὶ γυναικῶν γραφικῶν παραθέσεων καὶ ἐρμηνειῶν, τὸ ἐπιχείρημα. Τὸ δὲ παράδοξον, ἐν ᾧ προαιμαζόμενος ἔλεγε σφόδρα δυσλύτους καὶ δυσχερεῖς τὰς τοῦ Κουσοκαλυδίτου ἀπορίας, ἤδη, ὑπὸ τῆς βόμης τοῦ λόγου καὶ τῆς συζυτήσεως φερόμενος, οἰκόμενος προσηκουσάνει αὐτάς. « Πῶς, φασιν (ἐπιφέρει), ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοια τασούτους αἰῶνας μετὰ τὴν ἐνσάρκον οἰκονομίαν ἐπ' ἐκεῖνα ἐπέδρα τὰ ἔθνη, ἢ πῶς τασαῦτα ἀναριθμητὰ ἀνθρώπων πλήθη ἀπολεισθῆναι ἠέτιχτο, ἀπερὶ μὴ πιστεύσαντα μηδὲ βαπτισθέντα ἢ ἀπειροὺς αὐτοῦ εὐσπλαγχνία; Πῶς δὲ κτηδικάσαι, δίκαιος ὢν ὁ Θεός, τὰ μηδὲλως τοῦ σωτηρίου ἀκούσαντα λόγου; Ἐκ τούτου τῆς προνοίας καταγελοῦσι, καὶ τὴν θείαν εὐσπλαγχνίαν καὶ δικαιοσύνην, καὶ αὐτὸ τὸ χριστιανικὸν δόγμα ἀποτόμως ἐγκαλοῦσιν οἱ ἄπιστοι. » Ἀπαντᾷ καὶ εἰς ταῦτα ὁ Θεοτόκης ἀποδεικνύων, ὅτι ὁ Σωτὴρ ἀπερίνατο τοὺς μὴ ἀποδεξαμένους τὸν λόγον τοῦ εὐαγγελίου ἀξίους τιμωρίας βαρυτέρας τῶν μὴ γνόντων καὶ ἀμαρτησάντων ὄθεν, ἐν τῇ ἀπειρῷ αὐτοῦ εὐσπλαγχνίᾳ καὶ προνοίᾳ, ἐξέπιτηδες ἀνέβαλε τὴν ἀπανταχοῦ διάδοσιν τῆς ἀληθείας, περιμένων ὡς πρὸς ἕκαστον γένος τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, « ἐνῷ οἱ βελτίους αὐτῶν, καὶ οἱ τῆς οὐρανίου αὐτοῦ διδασκαλίας δεκτικοὶ ἀαφανέντες, τῷ τῆς ἀληθείας φωτὶ καταυγασθῶσιν. »

Μετὰ δὲ ταῦτα ἐκτίθησιν ἐνπλάται πάντα τὰ περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν κατωκίσθη ἡ Ἀμερικὴ ὑπὸ τῶν νεωτέρων σοφῶν εἰμαζόμενά τε καὶ ἱστορούμενα καὶ, ἐπὶ πᾶσιν, ἐπιφέρει. « Ταῦτα μὲν οὖν ὅσα αὐτός περὶ τῆς προταθείσης μοι ἔχω εἰπεῖν ἀπορίας, εἶδ' ἱκανὰ καὶ τὴν σὴν ἐπαναπαύσαι περιέργειαν, τοῦτ' ἐστὶν ὁ οὐκ οἶδα παιδίον γὰρ ἐγώ, σεβασμιώτατέ μοι διδάσκαλε, ἐνώπιόν σου. Δῶν δ' ἡμῖν Θεός ὅσα καὶ ὅπως ἀρεστήν συνείναι ὅπως ἂν ἐγὼ μὲν τὴν σὴν αἰδέσιμον γηροκομήσαιμι πολιάν, αὐτός δὲ τὴν εὐρίπιστον παιδαγωγῆσαι μοι νεότητα. »

Παιδίον ἐγώ, σεβασμιώτατέ μοι διδάσκαλε, ἐνώπιόν σου, ἔγραφε λοιπὸν ὁ Θεοτόκης πρὸς τὸν Κουσοκαλυδίτην. Ὁμολογητέον ὅτι ἡ μετριοφροσύνη

αὐτὴ κυριεύει τὴν ὑπόληψιν ἡμῶν πολὺ ἰσχυρότερον καὶ ἀξιωματῶν. Ὅθεν μετὰ παρέλευσιν χρόνου τινὸς τῆς μεγαλύτερης περιαυτολογίας. Εὐτυχεῖς οἱ ἄνθρωποι οἱ ἔχοντες τὸ εὐγενὲς ἐκείνο αἶσθημα καὶ δυνάμενοι νὰ τὸ ἐκφράσωσι μὲ τρυφὴν χάριν! Κατὰ δυστυχίαν σήμερον παρὰ τοῖς σοφοῖς, καὶ τὸ χεῖριστον παρὰ τοῖς ἀτόφοις αὐτοῖς, ἕτεροι ἐπικρατοῦσιν εἰς καὶ ἰδέει. Τοῦτο δὲ οὐ μόνον παρ' ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς Εὐρωπαϊαῖς, ὡςτε ἡ οἴησις καὶ ἡ μεγαλοχίμαια δὲν εἶναι, ὡς φαίνεται, ἀμάρτυματα τοῦ ἔθνους ἡμῶν, ἀλλὰ τοῦ παρόντος αἰῶνος μᾶλλον νοσήματα. Ἐσχάτως Γάλλος τις, ὁμιλῶν εἰς τὴν Ἐπιθεώρησιν τῶν δύο κόσμων ἱουλλαδίῳ τῆς 15 Σεπτεμβρίου π.μ. σελ. 1237 κτλ ἐπ.) περὶ Δουκῆγιου, εἰς τὰ αὐτὰ περιήλθε συμπεράσματα, καὶ ἀντιπαρθέτων τὴν φιλόφρονα καὶ μετρίφρονα διάθεσιν τῶν σοφῶν Γαλλῶν τῆς 17ης ἑκατονταετηρίδος πρὸς τὸν δῆτροπον καὶ ἀγέρωχον χαρακτήρα τῶν καθ' ἡμᾶς ἐπιστημόνων, ἀνέφερον εἰς ἀπόδειξιν, μεταξὺ πολλῶν ἄλλων, καὶ τὸ ἐξῆς διηγηματικόν, τὸ ὁποῖον δὲν ἐθιωρήσμεν ἀτοπον νὰ ἱστορήσωμεν ἐν τῷ βιβλίῳ, ὡς πλείστον ἔχον σχέσιν πρὸς τὴν ἀγαθὴν ἐκείνην τοῦ ἡμετέρου Νικηφόρου προκίρσιν. Μίαν λοιπὴν τῶν ἡμερῶν ξένος προσῆλθε πρὸς τὸν Δουκῆγιον ἵνα συμβουλευθῆ αὐτὸν, ὡς κάλλιστα εἰδότα τὰ τῆς ἱστορίας. « Συμβουλευθῆτε μᾶλλον τὸν Μαβιλλῶνα », εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ Δουκῆγιος. Ὅθεν ὁ ξένος ἐπορεύθη πρὸς τὸν σοφὸν Μαβιλλῶνα. « Σὰς ἠπάτησαν, ἀπάντησεν οὗτος, εἰπόντας εἰς ὑμᾶς ὅτι δύναιται ἐγὼ νὰ σὰς δώσω τὰς ἀκριβεστέραις περὶ τούτου πληροφορίας ὑπάγετε νὰ εὑρετε τὸν Κ. Δουκῆγιον. » — « Ἀλλ' αὐτὸς δὴ οὗτος μὲ διεύθυνε πρὸς ὑμᾶς, » εἶπαν ὁ ξένος. — « Ὁ Κ. Δουκῆγιος εἶναι ὁ διδάσκαλός μου, ἀπακρίθη ὁ Μαβιλλῶν· ἐπειδὴ ὁμοῦς σὰς ἔστειλε πρὸς ἐμὲ, εἶμαι πρόθυμος νὰ σὰς κοινοποιήσω ὅ, τι ἤξεύρω. » Ἀλλὰ κίριοι ἄλλοι, ἄλλα ἦθη· ἐπανέλθωμεν εἰς τὸν Θεοτόκην. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν ποικίλων καὶ πολλῶν ἐκείνων αὐτοῦ ἀσχολιῶν, ἡ κοινότης τῶν ἐν Ἐσθίᾳ ὀρθοδόξων χριστιανῶν ἐξελέχθη τὸν ἄνδρα, πρὸ 1772, παμψηφεί ἀρχιερέα τῆς ἐκεῖ ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Ὁ Θεοτόκης δὲν ἐδέχθη, ἀπὸ πλὴν διατί, τὴν ἐντιμὸν ταύτην πρόσκλησιν. Ἴσως προσηθάνετο, ἴσως καὶ ἐγνώριζε διὰ τῆς μετὰ τοῦ Εὐγενίου φιλικῆς σχέσεως, ὅτι δύναται νὰ ἀναβῆ εἰς θρόνον ἀρχιερατικὸν περιφανέστερον. Καὶ τῶντι ὅτε, τῷ 1779, ὁ Εὐγένιος παρητήθη τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Σλαβινίου καὶ Χερσῶνος, ἡ ἱερά τῆς Ῥωσίας Σύνοδος ἀνηγόρευσε ἀντ' αὐτοῦ τὸν Νικηφόρον Θεοτόκην, μετατεθέντα ἔπειτα ἐκείθεν εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Ἀστραχανίου καὶ Σταυρουπόλεως. Ἡ λαμπρότης τοῦ ἀξιωματος δὲν ἐμάρανε τὸν ἐμφυτον ζῆλον τοῦ ἀνδρός· καθάπερ ὡς ἀπλοῦς λόγιος δὲν ἐπαυσε μοχθεῖν ὑπὲρ τοῦ φωτισμοῦ τοῦ ἔθνους, οὕτω ὡς ἀρχιερεὺς δὲν ἀπῆυδῆσαν ὀρθοτομῶν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, πεντακισχίλιοι δὲ ἀρετικοί, ἐκ τῶν λεγομένων Ῥασκολνίκων, ἐπιστρέψαντες εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν μαρτυροῦσι τὴν δυνάμιν καὶ τὴν ἐπιμονὴν τῆς ἐνεργείας του. Ἀλλ' ἡ ἀθρόυθος σπουδὴ καὶ μελέτη ὑπῆρξαν πάντοτε αὐτῷ προσφιλέστεραι τῶν πολυκρότων τιμῶν

παραιτίας τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον, μετέβη εἰς Μόσχαν ὅπου διηγάγε μονάζων καὶ γράφων μέχρι τοῦ ἐν ἔτει 1800 ἐπαλλόντος θανάτου αὐτοῦ. Τότε συνέγραψε τὰ δύο αὐτοῦ Κυριακοδόμια, ἀμφότερα ἐκδοθέντα ἐν Μόσχᾳ διὰ δαπάνης τῶν Ζωσιμάδων, τὸ μὲν, ἦτοι ἐρμηνεία καὶ μετ' αὐτὴν ὁμιλία εἰς τὸ κατὰ Κυριακὴν Εὐαγγέλιον, τῷ 1796, εἰς δύο τόμους, εἰς 4ον, ἐστὶ ζῶντος αὐτοῦ, τὸ δὲ, ἦτοι ἐρμηνεία καὶ μετ' αὐτὴν ὁμιλία εἰς τὰς πράξεις τῶν Ἀποστόλων τῆς ἀναγνωσκόμενης ἐν ταῖς Κυριακαῖς, τῷ 1808, εἰς δύο τόμους, εἰς 8ον.

Ὁ βίος καὶ ἡ πολιτεία Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη καὶ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρου παριστώσιν ἀναλογίας τινὰς καὶ ὁμοιότητας, αἰτινες ἅπασαι δὲν ἦσαν βεβαίως τυχαῖαι· ἰδίως δὲ ἀμφότεροι ὠφελήθησαν μὲν ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, ἀλλὰ ἠγωνίσθησαν νὰ συνδυάσωσι τοὺς καρποὺς αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἰδιαζόντος χαρακτῆρος τοῦ ἔθνους, καὶ, ἀμφότεροι λαθόντες τὸ ἱερατικὸν σχῆμα, ἀφιέρωσαν τὴν ὅλην εὐφυίαν αὐτῶν εἰς τὴν παγίωσιν καὶ τὴν θρίαμβον τῆς ὀρθοδοξίας. Τὰ ἔργα αὐτῶν οὐδὲ ἀτελεσφόρικτα, οὐδὲ πρόσκαιρα ὑπῆρξαν καὶ ἀποδείξεις τούτου πρόχειρος ἐστὶν ἡ ἀνὰ χεῖρας Ἀπόκρισις, τὴν ὁποίαν οὐχὶ μόνον οἱ πολλοί, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ λογιώτεροι τῶν ἀναγνωστῶν δύνανται νὰ διαξέλθωσι μετὰ ὠφελείας. Ὅστε ἀρίστη τῆ ἀληθείᾳ ἦτο ἡ ἰδέα ἣν συνέλαβεν ὁ Κ. Α. Παπαδόπουλος Βρατὸς τοῦ νὰ ἐπιχειρήσῃ τρίτην τῆς πραγματείας ταύτης ἐκδοσιν· ἠθέλωμεν δὲ ὁμολογήσῃ αὐτῷ ἀπεριορίστους ἔνεκα τούτου χάριτας, ἐὰν συγχρόνως κατεβάλλετο πλείοτέρα τις ἐπιμέλεια περὶ τὴν τυπογραφικὴν διόρθωσιν τοῦ βιβλιαρίου· κατὰ τοῦτο ἡ δευτέρα ἐκδοσις, ἡ γενομένη ἐν Κερκύρα ὑπὸ τοῦ Κ. Πέτρου Φωκᾶ, τῷ 1851, εἶναι πολὺ ἀκριβεστέρα.

Ἐπρελούμεθα δὲ εὐχαρίστως ἀπὸ τὴν περίστασιν ταύτην ἵνα ἀναγγεῖλωμεν εἰς τὸ κοινὸν ὅτι ὁ μεγαλύτερος βασιλεὺς τῶν δύο Σικελιῶν, τιμῶν τὴν περὶ Τόμους πραγματείαν τοῦ Κ. Α. Παπαδοπούλου, περὶ ἧς ἡ Πανδώρα ἐλάλησεν ἄλλοτε, ἀπένευμεν αὐτῷ μέγα χρυσοῦν μετάλλιον, ἐπὶ τούτῳ ἐκτυπωθέν.

Περὶ τῆς δημοσίας παιδείας, σχετικῶς ὡς πρὸς τὰς παραγωγικὰς δυνάμεις τῶν ἐθνῶν. ()*

— 0 —

Α'. Περὶ τῆς νοσητικῆς μορφώσεως τῶν ἐξασκούντων τὰς παραγωγικὰς ἐργασίας.

Ἡ τῆς πολιτείας ἐνεργεία ἐπὶ τῆς ἐπιστημονικῆς

(*) Ἐρανεζόμεθα τὴν πραγματείαν ταύτην ἐκ τῶν περὶ Κοινωνικῆς οἰκονομίας παραδόσεων τοῦ καθηγητοῦ Κ. Ι. Α. Σούτσου.